

Infància en situació de risc social

Carme Panchón Iglesias*

Presentació

La Convenció de Drets de l'Infant (Nacions Unides, 1989) ha estat un punt d'inflexió important i ha possibilitat un canvi de paradigma pel que fa al reconeixement de l'infant com un subjecte amb drets i membre actiu de la societat.

En aquest sentit, l'aplicació dels drets de les nenes i els nens s'ha de concretar en les polítiques públiques que es despleguin en matèria d'educació, de família, de salut, de participació, de benestar social, etc.

L'article primer de la Convenció defineix l'infant com tot ésser humà des del seu naixement fins als divuit anys d'edat. Encara que es parteixi d'aquesta concepció d'infant, s'ha de fer esment a les diferents etapes del cicle vital de la persona al llarg d'aquest període: infància i adolescència. Aquesta concreció es fa necessària ja que la imatge amb què s'acostuma a identificar la infància, per un ampli sector de la població, és una imatge de nena petita o de nen petit. La mateixa Administració amb responsabilitats en aquesta matèria s'anomena Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

La infància i l'adolescència són períodes essencials per al procés formatiu, la construcció de la identitat i els valors democràtics de les persones. Conèixer les condicions de vida d'aquells infants especialment vulnerables és imprescindible per poder dissenyar polítiques centrades en la prevenció i en la protecció social.

La família és evidentment la responsable en primer lloc de satisfer les necessitats de les seves filles i fills, però hi ha determinades situacions en què

(*) Professora titular de Pedagogia de la Inadaptació Social. Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació (MIDE). Facultat de Pedagogia. Universitat de Barcelona. Sotsdirectora del Consorci Institut d'Infància i Món Urbà. Observatori de la Infància i les Famílies (Consorci entre Ajuntament de Barcelona, Diputació de Barcelona, Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya). Investigadora Principal del Grup de Recerca GRIF de la Universitat de Barcelona (Investigació, Avaluació i Formació en Pedagogia Social i Treball Social). Adreça electrònica: cpanchon@ub.edu

són les diferents administracions públiques les que, de manera subsidiària, tenen l'obligació de garantir-les.

Quan el nucli familiar, per exemple, és incapaç de donar l'atenció necessària, les lleis emparen als infants i adolescents i obliguen els diferents nivells de l'administració a actuar.

Les famílies amb dificultats derivades de la seva composició, dinàmica, situació econòmica, situació laboral, formació, cultura, habituació al consum de drogues, privació de llibertat, grups de relació amb comportaments marginals, precarietat i poca qualitat de vida, entre altres, presenten risc d'exclusió que pot repercutir negativament en el desenvolupament i el benestar dels seus fills i filles.

Altres components de risc poden estar vinculats amb l'entorn social. La pressió social que exerceixen l'escola, el barri, la colla d'amics en l'etapa infantil i adolescent pot arribar a tenir una influència negativa i els pots portar a situacions de marginació i d'exclusió social.

Quan parlem de risc social, parlem de la confluència de factors que generen situacions que impedeixen un desenvolupament integral de la persona. La situació de risc no és un estat estable, per tant la intervenció socioeducativa ha de ser en «el present» per a produir canvis. La intervenció socioeducativa ha de possibilitar el desenvolupament dels potencials que cada persona té, el seu creixement, la seva participació i la presa de decisions, i s'ha d'orientar també cap a les estructures socials excloents, la cultura i el sistema de creences de la societat.

Canviar les situacions que han portat a les persones connectar amb els professionals i amb els serveis públics, requereix que es treballi en aquests tres vèrtexs que ens planteja la pedagogia per a la gestió positiva dels conflictes.

S'ha de prioritzar l'educació, ja que a partir de la promoció de l'aprenentatge es desenvoluparan noves capacitats d'adaptació als ràpids canvis que es produiran en la nostra societat. Un sentiment profund de solidaritat, de cooperació, de cohesió social acompanyat d'una bona formació permetrà molta més adaptabilitat a fenòmens com la globalització (globalització econòmica i globalització dels problemes), a l'evolució de l'economia i a les exigències del món del treball.

Es necessita una societat i uns poders públics que treballin per a la formació, el desenvolupament humà i la justícia; per a la supressió d'obstacles polítics, culturals i socioeconòmics que dificulten la integració social; i contra l'exclusió social, l'atur i la concentració de la informació i el saber.

En la societat actual, cada cop s'incrementen més les situacions de risc per la infància i l'adolescència. És un fenomen estructural en el que es fa difí-

cil apropar diferències. Els que tenen més cada cop tenen més, i passa el mateix però en sentit invers amb els que tenen menys. De vegades, amb les respostes fragmentades que ofereix la societat a certs problemes, es creen sistemes paral·lels, ciutadanes de segona classe. En aquest sentit, el coneixement de la infància i l'adolescència en general i, especialment, de la que es troba en situació de risc social, constitueix una oportunitat per oferir reflexions i propostes per al canvi.

Parlem d'infància en situació de risc perquè coneixem els riscos per a la infància. La majoria dels països europeus socialment més avançats treballen per evitar situacions de risc per a la infància i les seves famílies. Treballen a partir de «les segones oportunitats», potenciant entorns favorables de desenvolupament familiar, educatiu i social. Les accions positives són necessàries per poder proposar i obtenir la igualtat d'oportunitats, la igualtat d'accés i la igualtat de participació dels grups més desfavorits.

Sabem quines són les necessitats de la infància i les seves famílies, quins són els principals problemes i els recursos facilitats. És el moment de passar a l'acció. El temps de rodatge i d'agafar experiència ja ha passat.

S'ha de pensar en un model conceptual de societat més social, més igualitari i de qualitat i hi ha d'haver la implicació i la corresponsabilitat d'aquells que realment poden aconseguir el canvi. Davant les noves problemàtiques, la inclusió social ha de ser l'objectiu primordial de qualsevol govern i societat. Amb altres paraules, una mirada compromesa i una acció amb ideologia.

Diuen que cada sistema està organitzat per obtenir els resultats que té. Aquesta realitat demana una reorganització urgent per ser realment efectius i competents.

En aquest monogràfic es presenten quatre articles que ens permetran tenir una visió de diferents àmbits sobre la infància en situació de risc social. S'ha intentat plantejar des del marc més general, la legislació i el sistema públic de protecció fins arribar a un major nivell de concreció com són la recerca i algun dels serveis i recursos que s'ofereixen.

Es disposa d'un ampli marc normatiu per a la intervenció amb infància i adolescència en situació de risc social i en situació de desprotecció. És un marc de referència que situa, estableix el circuit d'intervenció i defineix l'estructura dels serveis.

En aquesta direcció, el primer article, «La infància en situació de risc. Cap a una nova Llei d'Infància», de Carles Villagrasa, Cinta Vizcarro i Isaac Ravetllat, ens introdueix en el marc legal vigent en aquesta matèria i apunta els canvis necessaris per un futur immediat: una nova Llei d'infància a Catalunya on els menors i les menors siguin l'eix vertebrador i que permeti articular els mecanismes necessaris per preservar l'interès superior de l'in-

fant. S'espera que aquesta pugui arribar a ser realment una llei garantista i que es disposi d'una prioritat pressupostària per poder fer front de manera preventiva tots els problemes que pot presentar aquest sector de la població.

El segon article, de Carme Panchón, Sandra Costa i Esther Gil («La infància i la seva protecció»), intenta oferir una panoràmica dels principals problemes que presenta actualment la infància en situació de risc i dels principals recursos que es disposen per trobar solucions. Amb la nova Llei d'infància a Catalunya hom espera que es pugui dissenyar un pla global d'infància, a partir del qual s'estableixin programes integrats i projectes específics d'acció preventiva, possibilitant la intervenció socioeducativa més adient i a temps.

El tercer article, d'Anna Busquets, Luis Limpo i Arantxa Soria avança alguns resultats sobre una recerca, amb el títol de «L'estat dels recursos residencials per a la infància i l'adolescència a Barcelona: l'opinió dels i de les professionals». Aquesta recerca s'emmarca en una recerca autòctona (*L'estat dels recursos residencials per a la infància i l'adolescència a Catalunya. Mapa de recursos residencials a Catalunya*), una recerca més àmplia que aportarà dades sobre la situació dels centres residencials d'acció educativa (CRAE) a Catalunya, especialment de les característiques dels professionals que hi treballen i dels infants i joves que hi resideixen. La recerca, a partir del coneixement d'aquesta realitat, té com a finalitat poder evitar l'exclusió social de les persones que han estat residint en aquests recursos.

Finalment, en el quart article, Francesca Ferrari i Carme Panchón descriuen les característiques d'un servei específic de l'Associació ACISJF («La mediació en problemes de convivència familiar»), on es descriu l'experiència de SOMIA. Aquesta associació fa més de cinquanta anys que es va constituir i inicialment va dedicar els seus esforços a les noies joves que pel fet de buscar feina deixaven les seves llars i els seus països sense tenir la preparació adequada. Al llarg del temps ACISJF s'ha anat adaptant a les noves necessitats socials i ha anat ampliant el seu ventall de serveis. Així, en l'article es presenten els objectius, les tècniques i els diferents nivells d'actuació de SOMIA, que és un espai d'orientació familiar per poder parlar, identificar i orientar sobre els conflictes de convivència familiar als adolescents i les seves famílies.